

УДК 338.439

Р. Ю. Агакерімова,
аспірант, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8353-8110>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.12.112

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

R. Ahakerimova,
Postgraduate student, Poltava State Agrarian University, Poltava

ANALYSIS OF CURRENT THREATS TO THE FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

У статті автором розглянуто сучасні загрози для формування продовольчої безпеки країни. Наведено основні фактори впливу на стан продовольчої безпеки. Здійснено класифікацію загроз продовольчій безпеці. Розглянуто поняття управління продовольчою безпекою та її актуальності для підприємств агропродовольчої сфери. Наведено зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на стан продовольчої безпеки, а також фактори короткострокового та довгострокового характеру. Зазначено, що негативний вплив цих факторів на продовольчу безпеку може призвести до продовольчої кризи, а їх вирішення залежить від потенціалу агропромислового сектора.

У статті запропоновано визначити загрози продовольчій безпеці як негативні зміни зовнішніх і внутрішніх факторів навколишнього середовища, які знижують рівень продовольчої безпеки і становлять небезпеку для життєво важливих потреб населення. Зазначено, що стабільність продовольчої безпеки країни залежить від динамічних і взаємопов'язаних факторів, які необхідно виявляти, контролювати і враховувати у процесі розробки і реалізації національних стратегій продовольчої безпеки. Визначено, що основними факторами, що провокують загострення продовольчої кризи в Україні та світі та сповільнюють роботу зі скорочення усіх форм неповноцінного харчування, є військові конфлікти, мінливість клімату і надзвичайних його проявів, сповільнення економічного зростання та економічні спади, а також світові пандемії (COVID-19). Зазначено, що негативний вплив цих факторів може призвести до серйозних економічних спадів, зростання інфляції, безробіття та недофінансування систем безпеки. Відмічено, що важливими завданнями для вирішення проблеми продовольчої безпеки є розробка і реалізація гуманітарних програм у районах, постраждалих від конфліктів і військових дій; зміцнення імунітету найбільш вразливих верств населення до впливу несприятливих економічних зовнішніх факторів; підвищення стійкості до кліматичних змін; заходи щодо скорочення викидів; зміна поведінки споживачів і формування позитивного впливу на навколишнє середовище.

In the article, the author considered modern threats to the formation of the country's food security. The main factors influencing the state of food security are given. The classification of threats to food safety has been carried out. The concept of food safety management and its relevance for agri-food enterprises are considered. A list of the main threats to Ukraine's food security has been created. External and internal factors affecting the state of food security, as well as short-term and long-term factors, are given. It is noted that the negative impact of these factors on food security can lead to a food crisis, and the solution to this problem depends on the potential of the agro-industrial sector.

The article proposes to define threats to food security as negative changes in external and internal environmental factors that reduce the level of food security and pose a threat to the vital needs of the population. It is noted that the stability of the country's food security depends on dynamic and interconnected factors that must be identified, controlled and taken into account in the process of developing and implementing national food security strategies. It was determined that the main factors provoking the aggravation of the food crisis in Ukraine and the world and slowing down the work to reduce all forms of substandard nutrition are military conflicts, climate variability and its extreme manifestations, economic growth slowdown and economic recessions, as well as global pandemics (COVID-19). It is noted that the negative impact of these factors can lead to serious economic downturns, rising inflation, unemployment and underfunding of security systems. It was noted that important tasks for solving the problem of food security are the development and implementation of humanitarian programs in areas affected by conflicts and military actions; strengthening the immunity of the most vulnerable sections of the population to the influence of adverse economic external factors; increasing resistance to climate change; measures to reduce emissions; changing consumer behavior and creating a positive impact on the environment.

Ключові слова: продовольча безпека, класифікація загроз, продовольча криза, пандемія, кліматичні зміни.

Key words: food security, threat classification, food crisis, pandemic, climate change.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення продовольчої безпеки є головним завданням держави, і потребує впровадження ефективної внутрішньої та зовнішньої економічної, агропродовольчої та фіскальної політики. Для забезпечення економічного зростання та соціально-економічної стабільності, інвестиційної привабливості, високого рівня життя населення і міжнародного визнання країни державним органам необхідно розробити механізми та інструменти, спрямовані на забезпечення громадян достатньою кількістю високоякісного продовольства, забезпечити ним внутрішній ринок. У контексті глобалізації економічних процесів і дестабілізації ринкових умов формування продовольчої безпеки на достатньому рівні стало більш складним. Стабільність продовольчої безпеки залежить від динамічних і взаємопов'язаних факторів, які необхідно виявляти, контролювати і враховувати у процесі розробки і

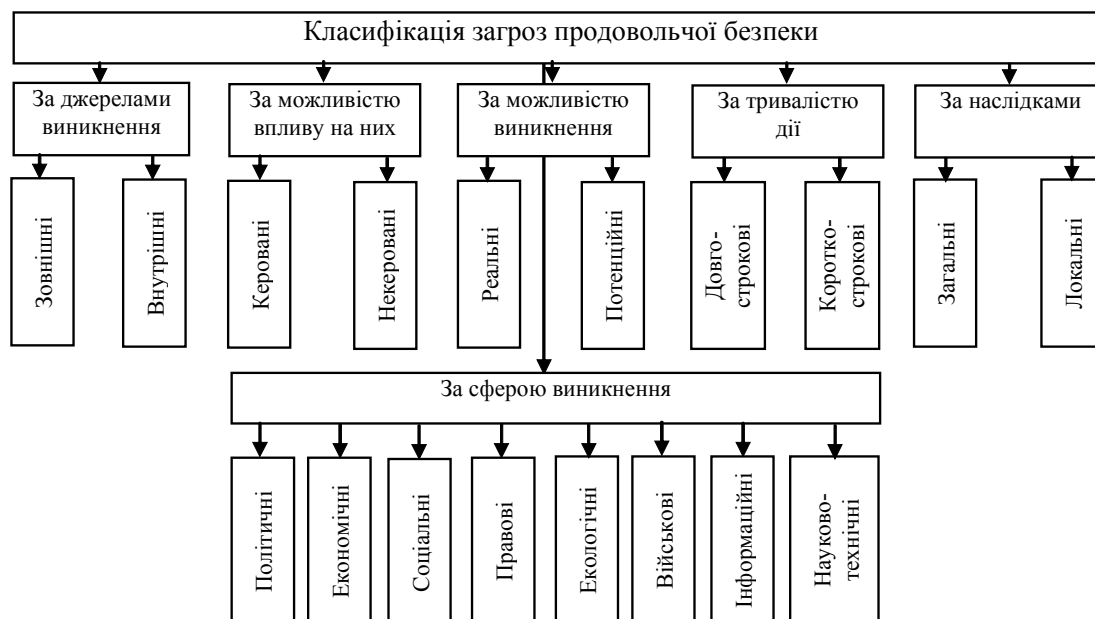
реалізації національних стратегій продовольчої безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тема продовольчої безпеки та виявлення факторів, що призводять до кризи у сфері агропродовольства — одна з ключових у багатьох сучасних дослідженнях. Значна кількість українських та зарубіжних дослідників працюють над питаннями продовольчої безпеки та шляхів подолання продовольчої кризи. Вивченню загроз продовольчій безпеці присвячені наукові дослідження українських вчених, наприклад Бойко В., Вараскіна О., Вознесенська Н., Завгородній А., Зубков Р., Дейнеко Л., Долинська О., Сичевський М., Кушніренко О., Ніконенко О., Погорєлова О. та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета дослідження класифікувати та проаналізувати сучасні загрози продовольчій безпеці країни і визначити фактори, що

Рис. 1. Класифікація загроз продовольчої безпеки

Джерело: узагальнено автором на основі [1, 2, 5].

спричиняють загострення продовольчої кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Продовольча безпека розглядається як система організаційних, економічних, соціальних, технологічних та екологічних факторів, які забезпечують стабільну роботу підприємств агропромислової сфери з метою задоволення населення продуктами відповідно до визначених стандартів, формування страхових запасів та експорт надлишку продукції. Продовольча безпека полягає у захисті життєво важливих інтересів людини, гарантуванні вільного доступу до продовольства для людини, щоб вона могла займатися своєю звичайною життєдіяльністю.

Загрози продовольчій безпеці можна визначити як негативні зміни зовнішніх і внутрішніх факторів навколишнього середовища, які знижують рівень продовольчої безпеки; сукупність факторів і умов різного походження, які становлять небезпеку для життєво важливих потреб населення, знижують рівень життя, порушують процес оновлення, посилюють соціальну напруженість у суспільстві і негативно впливають економічний стан країни.

Для забезпечення продовольчої безпеки країни та підприємств агропродовольчої сфери доцільним є класифікувати загрози, які необхідно враховувати при перегляді і

зміні цільової програми відповідно до визначених стратегічних цілей і завдань, що обумовлено сферою державної підтримки, значимістю загроз, а також тривалістю та інтенсивністю їх впливу на продовольчу безпеку.

До переліку основних загроз можна віднести: зростання тіньової економіки, міграція населення, недосконала організація і неефективне використання, а також фінансова підтримка державних закупівель продовольства; стрімке зростання споживчих цін на продукти харчування; залежність від умов зовнішнього ринку та інших факторів; нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення; значні антропогенні збої та штучне руйнування території України; підвищений ризик надзвичайних ситуацій, техногенних і стихійних лих, несприятливі соціальні та екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; недостатня профілактика появи на території держави небезпечних для людини тварин, рослин, мікроорганізмів, генетично модифікованих речовин, а також харчових продуктів, вироблених з їх використанням [4].

Найбільш часто використовуваними класифікаціями загроз є поділ на зовнішні та внутрішні. На національному рівні автори посилаються на зовнішні чинники продовольчої безпеки [2; 5]: зниження показників харчової промисловості та аграрного сектору; недостатнє використання інноваційних технологій; низька продуктивність та інвес-

Рис. 2. Фактори загострення продовольчої кризи в Україні та світі

Джерело: узагальнено автором на основі [1, 3].

тиційна привабливість сільськогосподарських підприємств, недостатнє матеріально-технічне забезпечення та фінансування; несприятлива соціально-економічна ситуація у країні, зниження купівельної спроможності населення; зростання залежності від імпорту; несприятлива екологічна ситуація у країні; недосконалість державної політики та законодавчої бази.

Зовнішні загрози агропродовольчої безпеки включають: несприятливий взаємозв'язок світового продовольчого ринку; зростаюча глобалізація і політична нестабільність у всьому світі; погіршення стану сільського господарства у світі; несприятлива екологічна ситуація у світі; нерозвиненість світової торгової і транспортної інфраструктури; недостатньо ефективна національна економічна політика і регулювання.

Класифікацію загроз продовольчої безпеки наведено на рис. 1.

Продовольча безпека формується під впливом загроз, які за ступенем впливу можна класифікувати на довгострокового і короткострокового характеру. До довгострокових загроз відносяться: зростаюча бідність населення і кількість людей, які не мають доходу для покупки мінімального набору продуктів харчування; ринкові механізми, що залежать від зовнішніх факторів у поставках продуктів харчування; дисбаланс харчування у певних компонентах, що загрожує здоров'ю населення країни або окремих груп населення; низький рівень управління продовольчою безпекою; природні зміни у сільськогосподарському секторі, які призвели до зниження рівня продовольчої безпеки. Короткострокові загрози включають: високу залежність сільськогосподарського виробництва від стихійних лих; залежність продовольчого постачання країни від імпорту окремих продуктів харчування; нестабільні зв'язки світового продовольчого ринку; надмірну відкритість економіки та внутрішніх ринків, залежність від коливань

валютних курсів; нестабільне зовнішньоекономічне становище країни та її становище у світовому зовнішньоторговельному балансі, що негативно позначається на сільськогосподарському секторі та продовольчій безпеці.

Несвоєчасне реагування на загрози продовольчої безпеки може призвести до продовольчої кризи. Сьогодні загроза продовольчої кризи посилює серйозність ситуації у агропромисловому секторі. До найбільш важливих факторів і загроз продовольчої кризи відносить нестабільну ситуацію у країні, нестабільний валютний ринок, значне подорожчання продуктів харчування і комунальних послуг. Вирішення цих проблем є першим кроком до підвищення рівня життя та продовольчої безпеки населення. Нездатність задовольнити потреби більшості населення країни у харчуванні визначається високим рівнем диференціації доходів, низькою мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом, розрахованим тільки на мінімальне задоволення соціальних потреб. Низька платоспроможність населення негативно позначається на розвитку виробництва. Проблема продовольчої безпеки також полягає у тому, що багато вітчизняних продуктів харчування виробляються з імпоротною сировиною. Детальний аналіз всіх загроз продовольчій безпеці показує, що єдиним захистом від них є збільшення власного виробництва. Але основна загроза продовольчій безпеці полягає у тому, що населення не має стимулів займатися сільським господарством. Багато у чому вирішення проблеми загрози продовольчої кризи залежить від потенціалу агропромислового сектора.

Основними факторами, що провокують загострення продовольчої кризи в Україні та світі та уповільнюють роботу з її подолання, є військові конфлікти, мінливість клімату та надзвичайних його проявів, сповільнення економічного зростання та економічні спади, а також наслідки світових пандемій (COVID-19) (див. рис. 2).

Вплив різних конфліктів на продовольчу безпеку та харчування значною мірою визначається їх контекстом. Вплив конфлікту є складним, включає прямі і непрямі наслідки і проходить по різних каналах. Конфлікти можуть спричинити серйозну рецесію, скорегувати інфляцію, спричинити безробіття, залишити системи охорони здоров'я та соціального захисту без фінансування, що вплине на доступність та якість продуктів харчування на ринку та може спричинити проблеми з харчуванням та здоров'ям. Конфлікти чинять негативний вплив практично на всі аспекти агропродовольчих систем, від виробництва, збору врожаю, переробки і транспортування до надання, фінансування, збуту і споживання виробничих ресурсів. Конфлікти підривають стійкість до зовнішніх впливів, і в багатьох випадках люди та домогосподарства змушені вдаватися до заходів, які загрожують життю, продовольчій безпеці та харчуванню майбутніх поколінь.

Характерною рисою сучасної агропродовольчої кризи є її поглиблення через наслідки пандемії COVID-19 у контексті загального сповільнення глобального економічного зростання, збільшення безробіття та зниження платоспроможності населення. Пандемія COVID-19 призвела до скорочення економічно активного населення, включаючи кількість сезонних робітників і мігрантів, що негативно позначилося на економіці та призвело до скорочення зайнятості у трудомістких галузях, зниження товарного виробництва у порівнянні з природним виробництвом, а також зниження доходів домашніх господарств і продовольчої безпеки.

Прямі та непрямі наслідки зміни клімату мають кумулятивний ефект і призводять до погіршення продовольчої безпеки та проблем з правильним харчуванням. Зміна клімату та надзвичайні кліматичні явища негативно впливають на продуктивність сільського господарства, виробництво продуктів харчування та агропродовольчі системи вцілому, що призводить до нестачі продовольства. Надзвичайні кліматичні явища супроводжуються різким зростанням і коливаннями цін на продукти харчування, спричиняючи втрату доходів від сільського господарства, зниженню доступності продуктів харчування і негативно впливаючи на кількість і якість споживаних продуктів, а також на їх різноманітність. Зміна клімату

впливає на продовольчі системи через зниження поживних властивостей і різноманітності вироблених і споживаних продуктів, їх впливу на водопостачання та санітарію у вигляді збільшення ризиків для здоров'я і захворювань. Це відбувається незалежно від того, чи викликано це коливаннями ринку, торговими війнами, політичними заворушеннями або глобальними пандеміями, такими як COVID-19.

Глобальні пандемії, зміни клімату, сповільнення економічного зростання, політика у галузі продовольства, охорони здоров'я та соціального захисту впливає на доступність продуктів харчування на ринку, і може призвести до серйозних економічних спадів, зростання інфляції та безробіття.

Основними сучасними причинами продовольчої кризи є конфлікти та кліматичні потрясіння, але більш ніж у половині країн, які постраждали від продовольчої кризи, економічні потрясіння були важливим вторинним фактором, що посилює серйозність продовольчої кризи, у результаті якої постраждали мільйони людей. У результаті сучасна агропродовольча криза посилює глобальну продовольчу проблему. Його симптоми найбільш яскраво проявляються у ринковому середовищі через зростання цін і порушення нормального функціонування глобального ланцюга поставок. Дестабілізація діяльності виробників сировини і напівфабрикатів через ринковий дисбаланс неминуче позначається на сфері споживання і доступу до продовольчих ресурсів вразливих верств населення. У даному випадку бажано зосередитися на вирішенні внутрішнього питання забезпечення продовольчої безпеки населення України, що у майбутньому може зіграти важливу роль у вирішенні світової продовольчої проблеми, якщо логістика виробництва продуктів харчування на світовому ринку буде відновлена.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Стан продовольчої безпеки зумовлений дією низки факторів, які класифікують за різними ознаками, їх ступенем впливу та наслідками для агропродовольчої сфери. Неврахування цих факторів може призвести до продовольчої кризи.

Подолання загроз продовольчої безпеки у країні передбачає розробку і реалізацію гуманітарних програм у районах, постраждалих від

конфліктів і військових дій; зміцнення імунітету найбільш вразливих верств населення до впливу несприятливих економічних зовнішніх факторів; підвищення стійкості до кліматичних змін на всіх етапах ланцюжка створення продуктів харчування; заходи щодо скорочення викидів; зміна поведінки споживачів і харчового раціону до рівня, корисного для здоров'я людини і формування позитивного впливу на навколишнє середовище. Варто також вирішити проблему структурної нерівності шляхом застосування комплексних заходів, що враховують інтереси бідних.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вирішення цих питань та розробку системи показників та методологічних підходів для оцінки загроз продовольчій безпеці.

Література:

1. Бойко В., Бойко Л. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>

2. Вознесенська Н. С., Дейнеко Л. В., Сичевський М. П., Кушніренко О. М. Сучасні моделі соціально-економічного прогресу і сталий розвиток продовольчої безпеки. Продовольчі ресурси. 2022. № 18. С. 193—206.

3. Завгородній А. В., Зубков Р. С., Долинська О. О. Основні фактори впливу на продовольчу безпеку економіки регіону. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2020. № 3. С. 304—316.

4. Заходим М. В. Продовольча безпека та її місце у структурі економічної держави. Інноваційна економіка. 2022. № 1 (90). С. 31—37.

5. Ніконенко О. А. Теоретичні засади формування продовольчої безпеки країни. Економіка та держава. 2022. № 5. С. 121—125.

6. Побоченко Л. М. Структура та динаміка світового ринку продовольства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 21. С. 103—112.

7. Погорєлова О. В. Визначальні детермінанти сучасних тенденцій формування продовольчого потенціалу. Агросвіт. 2022. № 7—8. С. 36—46. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7-8.36

8. Прунцева Г. О. Аналіз чинників розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. Вип. 12. С. 48—53.

References:

1. Boyko, V. and Boyko, L. (2022), "Food security and risks for agricultural production during the war in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>.

2. Voznesenska, N., Deineko, L., Sychevskiy, M. and Kushnirenko O.M. (2022), "Modern models of socio-economic progress and sustainable development of food security", *Prodovol'chi resursy*, vol. 18, pp. 193—206.

3. Zavorodniy, A., Zubkov, R. and Dolynska O. (2020), "The main factors influencing food security of the region's economy", *Visnyk KHNAU. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 304—316.

4. Zahodym, M. (2022), "Food security and its place in the structure of the economic state", *Innovatsiyina ekonomika.*, vol. 1, p. 31—37.

5. Nikonenko, O. (2022), "Theoretical foundations of the formation of food security in the country", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 5, pp. 121—125.

6. Pobochenko, L. (2018), "Structure and dynamics of the world food market", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 21, pp. 103—112.

7. Pohorielova, O. (2022), "Determinants of modern trends in the formation of food potential", *Agrosvit*, vol. 7—8, pp. 36—46. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7-8.36

8. Pruntseva, G. (2015), "Analysis of the factors of development of the agrarian sphere in the context of ensuring food security of the country", *Visnyk Kyivivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 12, pp. 48—53.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2024 р.

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663